

Gál Ferenc

Vajon hány kötet szükséges egy költőnek a kultikussá váláshoz? Ha valakinek ez mindössze kettőből sikerül, az adott esetben nem pusztán nyomatékosíthatja az Alföld-díj odaítélésének megalapozottságát, de egyúttal fokozott értelmezői felelősséggel is együtt jár. Különösen, ha egy olyan, minden tekintetben rejtőzködő költőalkatról van szó, mint Gál Ferenc. Ma már biztonsággal kijelenthető, friss Alföld-díjas szerzőnk úgy vált az 1991-es, nem éppen hivalkodó küllemű *A kert, a város és a tenger* és az 1998-as *Újabb jelenetek a bábuk életéből* kötetével több generációnyi fiatal költő meghatározó olvasmányává a baráti ajánlások vagy a véletlen rátalálás felforgató élményén keresztül, hogy alkotójuk a legcsekélyebb mértékben sem törekedett a reflektorfénybe. Sőt, voltaképp anélkül lett a kétezres évek pályakezdői egy számottevő részének egyik apafigurája, hogy a szórványos folyóiratközléseken túl közvetlen költői jelenlét (mindenekelőtt új könyvmegjelenés) támogatta volna az időközben kialakult imázst. Az *Ódák és más tagadások* című, 1998 és 2003 közt íródott költemények gyűjteménye, valamint a 2015-ös, az évtized másik felének termését lefedő *Az élet sűrűjében* így sajátos recepciós helyzetbe érkezett: e különös atmoszférájú versvilág úgy várt tehát (újra)felfedezésre, hogy közben az olvasás irányát a szerzőt körülölelő mítosz is óhatatlanul befolyásolta. E költészet megképződött auráját persze távolról sem csupán a megközelíthetelenséget újra és újra hangsúlyozó kritika (ugyancsak kultuszképző) diskurzusa hozta létre és tartotta életben, hanem maga a nehezen hozzáférhető költői praxis.

A Gál-versek kétségkívül nem szűnő értelmezői izgalmat jelentenek, e líra utolérhetetlen titkát azonban, egyet kell értenünk Schein Gáborral, valóban leginkább csak „körülbeszélni” lehet. Gál Ferenc költészete annyiban áll ellen „minden értelmezői agresszivitásnak” [Peer Krisztián], hogy az effajta külső beavatkozás, elsajátítási kísérlet bizonyos értelemben éppen a versolvasás misztériumától visz távolabb, amelyben a váratlan irányváltásokkal, megtorpanásokkal leírható jelentésalakulás révén ez a típusú költészet részesít. Legyen szó a simulékonyabb, elégikus hangoltságú korai versnyelvről vagy az álomszerű és hétköznapi képzetek és történések határhelyzetében megragadható, későbbi szürrealisztikus világalakotásról, a Gál-líra rendre az olvasás élményszerűségének tapasztalatával szembesít, azáltal, hogy a megszólaló erőteljes retorikai jelenlétét és közben az én folytonos felszámolódását tanúsító beszéd kihallgatása nem vezet végső konklúzióhoz. A vers tehát megmarad annak, ami felé végső soron minden költemény törekszik: a valakitől valakihez szóló mondás lezárhatatlan asszociációs lehetőségeket tartogató eseményszerű történése, a csak megsejtett, de soha ki nem mondható nagy felismerések egyszerre közelinek tűnő, mégis távoli ígérete.

Ugycsak egy nem szűnő mintha-élmény, egy már-már megpillantott, ám mindig elillanó összefüggés izgalma övezi a legújabb, *Ház körüli munkák* című versciklusát, melyből több alkalommal az *Alföld* is közölt részleteket. Itt a megfigyelő önmaga válik a megfigyelés tárgyává, miközben a lassan versekké oldódó pepecselésben, a jelentéktelennek, értelmetlennek tűnő mozdulatok már-már mániákus regisztrálásában a létezés legmélye mutatkozik meg anélkül, hogy a mozaikszerűen egymásra rakódó történetzilánkok egységes narratívába rendeződhetnének. Mert Gál Ferencnél

aligha tudja bárki jobban, hogy a feltárulás egyben mindig a lényeg elrejtőzésével jár együtt, a felismerés pillanatának pátoszához mindig a létezés bagatell eseménylángolata társul, csakis azon keresztül mutatkozhat meg. Gál Ferenc egyedülálló költészete ennek az egyidejű feltárulásnak és rejtőzködésnek, a folytonos rátalálásnak és elvesztésnek a partitúrája. Történetek mindenkinek és senkinek.

HERCZEG ÁKOS

Visky András

Visky András a dialógus lehetőségfeltételeire, kifejezőerejére, valamint határhelyezeteire kérdez rá – legyen szó akár a szakrális, illetve az irodalom- vagy színháztörténeti hagyománnyal való párbeszédéről, akár a család által megélt történelmi helyzetek közvetíthetőségéről, amely összefüggésbe kerül Isten megszólíthatóságának és szóra bírhatóságának problémájával is. Lelkész édesapját az 56-os magyar forradalom utáni erdélyi megtorlás során börtönbe zárták, édesanyját pedig gyermekeivel együtt a Duna-deltába száműzték, s ezek az események utóbb írásművészetének egyre nyilvánvalóbb referenciájává váltak.

Erről még kevéssé tanúskodó, *Partraszállás* (1984) című első verseskötönyvéről már az *Alföld* folyóirat 1985/7-es számában méltató sorok jelentek meg – Petőcz András más erdélyi költők debütáló kötetei közt értékelte ezt az avantgárd nyelvi és tipográfiai kísérletezéstől ihletett művet, amely ugyanakkor annak a tájköltészeti, biopoétikai irányultságnak is előjelét adja, amely a *Fotóiskola haladóknak* (1988), a *Hóbagoly* (1992) és a *Goblen* (1994), illetve a legújabb, *Nevezd csak szeretetnek* (2017) című kötet esetén is megmutatkozik. Az ezirányú, mostanában megfigyelhető irodalomtudományi érdeklődés megélénkülése okán e könyvek újraolvasása különösen időszerűvé vált.

De nemcsak a tájjal összefüggő tapasztalatok nyelviesítésének kérdése, a természeti erőkkal, a flórával és a faunával való kapcsolat kifejezhetősége válik reflexió tárgyává verseiben, hanem – mint azt a *Ha megH* (2003) is mutatja – egyre inkább teret nyer a hit és a gulágtapasztalat kapcsolata, illetve a *Biblia* történeteivel való dialógus, amely a *Gyáva embert szeretsz* (2008) esetén és a legújabb verseskötetében, leginkább pedig a 2000-es évek elejétől kibontakozó – nemzetközi léptékű – drámai életműben válik meghatározóvá. Első színpadi művét, a Krisztus mennybemenetele utáni lehetséges történeteket a transzportálás eseményével relációba helyező *Tánítványokat*, éppen a debreceni Csokonai Színházban mutatták be, de műveit ma már a tengerentúli színházak is játsszák.

Költői és drámai megszólalásmód Visky írásművészetében nem válik el élesen, és itt nemcsak a verses drámai forma alkalmazására gondolhatunk. A verseskötetek már a drámaírói korszak előtt megidéznek színházi helyzeteket, és alkalmaznak színpadi utasításokhoz hasonló fordulatokat, a drámarészletek pedig gyakran versként rekontextualizálódnak. A Visky András édesanyjának emlékiratai által inspirált *Júlia – Párbeszéd a szerelemről* (2003) című monológ paratextusaival párbeszédes formát ígér, a női beszélő rendre Istenhez intézi kérdéseit és tőle vár válaszokat, a neki

fenntartott csendek tagolják megszólalásait. A Csokonai Színház társulata 2017-ben ezt a művét is nagy sikerrel adaptálta.

Az *Alföld* folyóirat a 90-es évek legelejétől tudja rendszeres szerzőjének Visky András. Az utóbbi években versei mellett a 2015/11-12-es számokban *Caravaggio terminál* című drámáját, a 2021/5-ösben az apa történetével foglalkozó – még készülő – versesregényének részletét, a 2021/10-es centenáriumi összeállításban pedig a *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* című Pilinszky-kötet felvételeihez kapcsolódó, kongeniális fiktív beszélgetését, *A kudarcot* közölte. Ez utóbbi misztikus érzékenysű, a mester–tanítvány párbeszéd kihallgatására invitáló szöveg annak a megállapításnak a fényében is szemlélhető, amelyet Visky a *Mint aki látja a hangot* [2009] című beszélgetőkönyvben fogalmazott meg: „A színház a másik léte elismerésének, bevállásának művészete. Még ha a másik létének elismerése traumatikus esemény is. Hiszen a teremtéstörténet mindaddig himnikusan szárnyal, míg meg nem születik a teremtő első önkritikus megnyilatkozása, amikor Isten látja, hogy az ember egyedül van. Az nem jó, mondja.” Mint ez a dialógus ontológiai jelentőségére rámutató idézet is jelzi, a jó elérése érdekében beszélgetnünk kell – életről, színházról, írásról, hagyományról, Istenről és a természet erőiről. Visky András életműve beszélgetésre hív, rákérdezésre ösztönöz, tehát a jó szolgálatában áll.

ÁFRA JÁNOS

Balajthy Ágnes

Mi tesz valakit jó kritikussá? A kérdés érvényes módon válaszolható meg Balajthy Ágnes munkásságát követve. Balajthy kiváló kritikus, mert olyan felkészültséggel és olvasottsággal fog neki a mű értelmezésének és bírálatának, amely egyrészt irigylésre méltó, másrészt ez alapozza meg azt az ízlést és erudíciót, amely értelmezhető keretét adja a műbírálatnak és műértelmezésnek. A kritikai véleményformálás számára olyan összehasonlítási lehetőségtárat biztosít, amelyben az adott mű értékei, érdemei, hibái és gyengeségei egyaránt biztonsággal megmutatkoznak. Az irodalomtörténeti vizsgálódás szempontjából pedig elmondható, hogy bármilyen poétikai összevetés, elkülönítés, bármilyen hatástörténeti összefüggés, a művek közötti párbeszéd meghallása, egyáltalán a szöveg történéseinek megértése csak és kizárólag részben egy általános és széles olvasottság, részben egy nagyon is célzatos és tudatos körülolvasási munka által lehet hatékony és hiteles. Balajthy Ágnes írásaiban mindezzel kapcsolatban két dolgot fogunk észlelni: egyfelől, hogy – tulajdonképpen függetlenül műnemi és diszkurzív kategóriáktól – rendkívül magabiztosan mozog az adott tárgykörhöz tartozó primér és szekundér irodalomban [nehéz volna olyan utalást tennünk, amelyet nem fog elérteni], másfelől pedig, hogy nagyon pontosan el tudja különíteni azt, hogy az adott problémakör szempontjából mi számít releváns információnak és lényeges kontextusnak, és mi a legkevésbé sem. Fölvetései és értelmezési javaslatai úgy lesznek izgalmasak, hogy azok nem impresszionisztikusak, nem ötletszerűek – bár nagyon is ötletesek, és nem nélkülözik a személyes bevonódást sem.

Az olvasson Balajthy Ágnest, aki szívesen gondolkodik együtt olyasvalakivel, aki kíváncsian, de nem kételyek nélkül közelít a művekhez, aki fogós kérdéseket tesz fel, és valóban keresi is rájuk a válaszokat; aki valóban meg akarja érteni a műalkotást, és aki ebbe a megértési folyamatban szívesen bevon másokat is. Olvasson Balajthyt akkor, ha nem akar utánajárni a szöveg minden elméleti hivatkozásának, mert nyugodtan megbízhat abban, hogy az értelmező professzionálisan elvégezte a háttérmunkát [amelyet nagyban elősegít, hogy az angol és a német nyelvben is otthonosan mozog]; de olvasson akkor is, ha éppenséggel utána akar járni mindennek, hiszen a kritikus minden segítséget megad ahhoz, hogy állításai ellenőrizhetőek és megvitathatóak legyenek. Balajthy Ágnes nem a kákán is csomót kereső kritikus, hanem olyan, akinek odafordulása élvezetesebbé teszi a művet magát. Munkássága egyértelműen megmutatja, hogy egy érzékeny olvasat mennyire szerves része tud lenni a mű világának, és milyen nagy mértékben képes gazdagítani a befogadást.

Az *Alföld* szemle rovatának vezetőjeként elmondhatom, hogy nagyon ritka az, amikor úgy nyitok meg egy beérkező kritikát, hogy nincs bennem semmiféle aggodalom a tekintetben, hogy egy jól használható, minőségi és befogadható nyelven írt, érdekesítő és értékes anyagot fogok kapni. Pontosan tudom azonban, hogy ahhoz, hogy egy szerkesztő ilyen nyugalmat, biztonságot és kételynélküliséget érezzen, mennyi kétely, önmarcangolás, vér és verejték, munka, munka és még több munka szükséges a másik oldalon. Mindezt való köszönetünk is benne van Balajthy Ágnes Alföld-díjában. Benne foglalatik továbbá elismerésünk a kortárs próza és líra magas színvonalú és szisztematikus szemlézéséért; a kortárs hazai utazási irodalom doktori dolgozatban, illetve kötetben történő feldolgozásáért; a JAK-füzetek és a *Szkholion* folyóirat szerkesztéséért; s nem utolsósorban a Debrecen és lapunk számára is kiemelt fontosságú szerző, Térey János munkásságának egyedülálló és elmélyült olvasásáért.

LAPIS JÓZSEF

• • • • •

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetésekor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.